

УДК 352.075.1 (477.83)“19”1919-1939

I-19

Микола ІВАНИК

**УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ПРОТИБОРСТВО
ЗА ПРЕДСТАВНИЦТВО У МІСЬКІЙ РАДІ ЛЬВОВА
(1919 – 1939 рр.)**

На матеріалах міжвоєнної преси та архівних джерелах показано процес поступового витіснення українців із львівської міської ради. Особлива увага приділена виборам 1934 та 1939 років, аналізуються їх перебіг та підсумки. Автор доводить, що саме особливості урядової політики щодо органів місцевого самоврядування в Галичині призвели до позбавлення української громади представництва у міській раді столичного королівського міста Львова.

Ключові слова: місцеве самоврядування, Галичина, магістрат, вибори, міська рада.

Проблема самоврядування – важлива складова частина українсько-польських стосунків, які в період між двома світовими війнами в Галичині були клубком складних суперечностей і віддзеркалювали протиборство в усіх сферах суспільного життя. На рівні територіальної громади, при вирішенні найпростіших побутових проблем, українське населення Галичини безпосередньо стикалося з державними органами Польщі, у спілкуванні з якими відчувало себе громадянами „другого гатунку”. Особливе місце належало Львову: місто залишалося головним осередком соціально-економічного, політичного та духовного життя західних українців після падіння ЗУНР.

Діяльність міської ради Львова, представництво в ній українців залишається малодослідженою сторінкою історії західноукраїнських земель. За невеликим винятком, ця проблема не знайшла належного

висвітлення. Дослідники, які у своїх працях торкалися самоврядної проблематики, обмежувалися лише констатацією факту мінімальної присутності чи відсутності українців у міській раді. Зокрема, це стосується монографії С.Макарчука [12]. В.Кіселичник зосередив свою увагу лише на юридичних аспектах розробки та наданні Львову статуту на міське самоврядування 1870 р., який діяв до 1934 р. [10]. Об'єктом дослідження польського історика А.Бонусяка стала діяльність міської ради Львова у період з 1918 по 1934 рр. Проте автор залишив поза увагою вибори 1934 та 1939 рр. [19]. Тому мета даної статті – дослідити чисельне представництво українців у міській раді впродовж усього міжвоєнного періоду, проаналізувати хід виборів та визначити особливості урядової політики щодо самоврядування в регіоні на прикладі міської ради Львова.

Перебуваючи під юрисдикцією Австро-Угорщини, місто управлялось на основі окремого статуту від 14 жовтня 1870 р. Останні передвоєнні вибори до міської ради відбулися 16 січня 1913 р. [V, 1]. Військові дії в Галичині і захоплення Львова російськими військами паралізували діяльність міської ради. Тому, після повернення австрійських військ до Львова в червні 1915 р., Галицьке намісництво своїм указом від 30 червня 1915 р. розпускає міську раду і призначає урядового комісара В.Грабовського, оскільки президент міста Й.Науман ще на початку війни покинув Львів, а три віце-президенти опинилися в російському полоні. В лютому 1917 р. місце В.Грабовського посів Т.Рутовський [3].

У грудні 1917 р. Львів знову став резиденцією Галицького намісництва і справа відновлення львівського самоврядування стала актуальною. Але провести вибори в умовах війни було неможливо. Саме тому 31 січня 1918 р. була призначена Тимчасова міська рада чисельністю 100 осіб [VI, 23]. Представництво українців у ній було мінімальним – лише 5 осіб. Радними були призначені С.Федак, С.Громницький, Т.Лежогубський, В.Нагірний, С.Онишкевич. 11 березня 1918р. було звільнено з посади комісара Т.Рутовського і на його місце призначено посла віденського парламенту В.Стисловича. Польський Тимчасовий правлячий комітет указом від 12 січня 1919 р. надав Тимчасовій раді всі права органу міського самоврядування. Чисельність радних була збільшена до 150 осіб.

Після смерті Т.Лежогубського, С.Онишкевича та В.Нагірного залишилось у раді лише двоє українців [3]. 17 лютого 1919 р. Й.Наумана обрали президентом міста [II, 106].

Вплив української громади міста на міську раду був мінімальним. Сама діяльність магістрату Львова супроводжувалась періодичними скандалами, пов'язаними з низкою виявлених зловживань з боку його керівництва. Міністерство внутрішніх справ створило спеціальну слідчу комісію, яка виявила багато фактів зловживань та використання службового становища посадовими особами магістрату. З цього приводу львівський воевода П.Дунін-Борковський заявив: "Перевірка дала негативні результати. Подальше існування теперішньої міської ради неможливе" [20]. Указом від 31 серпня 1927 р. воевода розпустив раду і передав управління містом урядовому комісару Я.Стшелецькому. Одночасно була створена Прибічна рада чисельністю 60 осіб.

Новостворена Прибічна рада на чолі з урядовим комісаром Я.Стшелецьким не була представницьким органом самоврядування, мала лише дорадчі функції та у своїй діяльності керувалася виключно указами воеводи. Рада управляла містом до червня 1930 р. В 1928 р. відбулись персональні зміни в її керівництві. 27 вересня О.Надольський замінив Я.Стшелецького на посаді урядового комісара [I, 1]. Українці мали чотириособове представництво в Прибічній раді, але були позбавлені будь-якого впливу на її діяльність. Зокрема, виступаючи на засіданні ради 23 лютого 1928 р. радний В.Децикевич вніс пропозицію про вживання української мови, поряд з польською, у повідомленнях і відповідях магістрату. Польські радні відхилили цю пропозицію, мотивуючи своє рішення тим, що рада не компетентна вирішувати політичні питання. Така ж доля спіткала пропозицію про виділення коштів на підтримку Українського національного музею та Українського театру. Виділення коштів на потреби українських культурно-освітніх установ Львова було надзвичайно болючим питанням. З цього приводу член ради Д.Лопатинський, виступаючи на засіданні під час обговорення бюджету, заявив: "Не знайшли заспокоєння в бюджеті потреби мешканців-українців. На українські потреби знаходимо в бюджеті лише дві позиції: це в розділі суспільної опіки 5000 злотих на

Український притулок і в розділі охорони здоров'я 5000 злотих на народну лікарню. Може скластися враження, що чисельність українського населення незначна, або що немає ніяких українських інституцій, які б працювали в сфері освіти, культури, охорони здоров'я і заслуговували на допомогу. Для прикладу, міська рада виділила для потреб польського театру у Львові 1 млн. злотих на протязі року, а прохання виділити 20 тис. злотих для Українського театру було відхилено" [2].

Прибічна рада проіснувала до 12 червня 1930 р. [III, 41 – 45]. Виконуючи ухвалу Найвищого адміністративного трибуналу, львівський воєвода А.Голуховський 24 травня 1930 р. видав розпорядження про розпуск ради і відновлення діяльності Тимчасової міської ради. Водночас кількість радних була збільшена до 130 осіб. У червні 1930 р. новим президентом міста було обрано Я.Бжозовського. Згодом, 26 листопада 1931 р., його замінив В.Дрояновський [IV, 36]. У Тимчасовій раді було дев'ять радних-українців. Ще чотири радних представляли "руське населення" Львова. Проте кількісне збільшення українського представництва не вплинуло на ставлення міської ради до потреб українського населення міста.

У 1934 р. вибори до міської ради стали головною політичною подією в регіоні, оскільки це були перші прямі й безпосередні вибори до міської ради у післявоєнний період. Значний відсоток українців серед львів'ян робив обґрунтованими їхні сподівання на представництво у міській раді. За даними перепису населення від 3 грудня 1931 р., на цей момент у місті проживало 312 231 мешканців. За віровизнанням львів'яни поділялися так: 49 747 (15,9%) – греко-католики, 1 077 (0,3%) – православні, 157 490 (50,5%) – римокатолики та 99 595 (31,9%) – євреї. За мовною ознакою поділ жителів був таким: 24 245 (7,8%) – українці, 10 892 – русини [один із історичних етнонімів українців; зберігся в Галичині до Другої світової війни], 198 212 (63,5%) – поляки, 75 316 (21,6%) – євреї [11, 4–8]. Отже, чисельність українців у Львові коливалась у межах 50 тис. осіб.

У березні 1934 р. Міністерство внутрішніх справ опублікувало нове розпорядження, яке містило основні положення виборчої

ординації до міських рад на території всієї держави [22]. За тим розпорядженням, до міської ради Львова обиралось 72 радних. У квітні 1934 р. львівський воевода В.Беліна-Пражмовський призначив вибори до міської ради Львова на 27 травня 1934 р. [26]. Український політикум надавав величезного значення майбутнім виборам. Для їх підготовки було створено Український виборчий комітет чисельністю 115 осіб, який очолив посол Сейму С.Білак [13]. Комітет розгорнув активну виборчу кампанію. З 29 квітня по 10 травня 1934 р. передвиборчі наради відбулись у Личакові, Левандівці, Середмісті, Жовківському передмісті. 10 травня у загальноміському передвиборчому віче взяло участь близько 700 осіб [4]. За кошти комітету значним тиражем були видані брошури, які роз'яснювали положення виборчої ординації; поширювались вони безкоштовно.

6 травня 1934 р. був створений Польський виборчий комітет, очолений віце-президентом Львова З.Стронським. У передвиборчій відозві, прийнятій комітетом, сказано: "Нове самоврядування повинно утвердити, розвинути і збагатити безсмертну традицію Львова як незламну твердиню польськості і любові до держави" [23]. В іншій відозві зазначалось: "...на польських мешканцях лежить високий обов'язок оборони, утримання і зміцнення польського характеру міста" [27]. А одна з польських львівських газет помістила статтю під красномовним заголовком: "Поляк, який не голосує, – зраджує національні інтереси" [24]. Характерно, що передвиборчу відозву, опубліковану Українським виборчим комітетом, влада конфіскувала. Львів було поділено на 20 виборчих округів. У 19-ти з них були висунуті українські виборчі списки кандидатів на радних. Український комітет прогнозував здобути до 10-ти місць у раді, проте реальність виявилась зовсім іншою. Українська громада Львова змогла обрати до міської ради лише одного радного [6]. Коментуючи результати виборів, польська "Gazeta Poranna" вийшла під промовистим заголовком "Українська поразка" і не приховувала задоволення з такого стану речей [25].

Підсумки виборів до міської ради Львова та до міських рад інших східно-галицьких міст викликали бурхливу дискусію передовсім на сторінках української преси. УНДО небезпідставно звинувачувало

польську владу в передвиборчих зловживаннях і дискримінації українців у ході виборів [5]. На думку керівництва УХО, причина поразки полягала у відмові від виборчого блоку з поляками [14]. УСРП всю відповідальність за поразку поклала на українське суспільство, докоряючи за недостатню активність та організованість у ході виборів [1]. Усю відповідальність за негативні для українців результати виборів ФНС (група Д.Паліїва) поклав на українське політичне керівництво за його неспроможність організувати маси і провести вибори [18].

Поразка українців на виборах до міської ради Львова була прогнозованою, оскільки вся підготовка до проведення виборів здійснювалась під контролем адміністративної влади, яка будь-що намагалась довести “польськість” Львова. Зокрема, жодного українця не було призначено членом окружних виборчих комісій. Лише 9 українців із 159 було призначено заступниками членів виборчих комісій [VII, 1]. Значно зменшив шанси українців на здобуття мандатів поділ міста на 20 виборчих округів. Він був проведений так, що деякі вулиці, де переважало українське населення, були поділені між кількома виборчими округами, а це розпорошувало голоси українських виборців. У списках виборців були відсутні прізвища багатьох українців, які мали право голосу. Крім того, Головна виборча комісія скасувала українські списки в 11 із 20 виборчих округів [VII, 1]. Протести українців не розглядалися. Негативну роль відіграв також закон про вибори до міських рад, який не передбачав пропорційності виборів. Голосування, під час якого все вирішувала проста більшість голосів, призвело до того, що кількість поданих голосів не відповідала числу обраних радних. Саме адміністративний тиск з боку властей обумовив той факт, що майже 50-тисячна українська громада Львова змогла обрати до міської ради лише одного свого представника – І.Стевчака. Президентом Львова було обрано В.Дрояновського, який і до цього виконував обов’язки президента. Першим віце-президентом став С.Островський. Участь єдиного радного-українця в роботі міської ради була мінімальною. Лише один раз радний І.Стевчак виступив на засіданні міської ради. Та коли він розпочав свою промову українською мовою, польські радні

запротестували. Президент міста звернув йому увагу на те, що потрібно промовляти по-польськи. І.Стевчак змушений був покинути трибуну [15].

Вибори до міської ради Львова стали найбільш помітною політичною подією і восени 1939 р. Ці вибори в мініатюрі відобразили те становище, в якому опинилось місцеве самоврядування на терені всієї Галичини. Декларуючи на словах прагнення до міжнародної співпраці, уряд поклав в основу своєї політики в сфері самоврядування принцип збільшення "польського стану посядання" без огляду на національну структуру населення регіону. Вибори також засвідчили, що механізм позбавлення багатотисячної української громади міста представництва у міській раді був доведений до досконалості. Українцям не допомогли ні присутність центральних осередків українських політичних партій, ні величезна організаційна та агітаційна робота Українського виборчого комітету, ні значна активність виборців.

Указом львівського воєводи А.Білика вибори до міської ради було призначено на 21 травня 1939 р. Відразу було створено Український виборчий комітет [16], до складу якого увійшли представники провідних українських політичних партій і організацій: УНДО, УСРП, УСДП, ФНС, Дружини княгині Ольги. Не обійшлося без скандалу. Ще в ході підготовки до виборів стали відомі масові передвиборчі зловживання, цією справою змушені були зацікавитися слідчі органи, і вона набула широкого розголосу. Розпочалася справа проти 11 осіб, які піддавали сумніву виборче право багатьох громадян, внаслідок чого їх викреслювали зі списку виборців. За даними української преси, таких виборців було від 20 до 30 тис. осіб. З цього приводу Український виборчий комітет надіслав до прем'єр-міністра Польщі телеграму протесту. Крім того, посол В.Целевич та голова Українського виборчого комітету О.Радловський 24 квітня 1939 р. мали розмову зі львівським воєводою А.Біликом. Воєвода запевнив представників комітету, що саме сьогодні він віддав розпорядження голові Головної виборчої комісії вважати всі ці скреслення недійсними [7]. Львів було поділено на 20 виборчих округів. У 19 з них було виставлено українські виборчі списки кандидатів на радних. В 11 округах Головна виборча комісія під

різними приводами не допустила українські списки до голосування. В решті округів українці не здобули жодного мандату. Поляки отримали 56 місць у раді, євреї – 16 [17].

Польська преса із задоволенням коментувала результати виборів. Проурядовий “Dziennik Polski” писав: “З точки зору інтересів поляків нашого міста цей показовий факт занепаду українських впливів у Львові потрібно вважати важливим виборчим успіхом польського елемента” [21]. Орган польських національних демократів “Słowo narodowe” відмітив: “Польща прийме з радістю факт великої перемоги в недільних виборах” [28]. Українська сторона спокійно відреагувала на повідомлення про підсумки виборів. Оцінюючи факт відсутності українців серед міських радних Львова, “Діло” зазначило: “В цілому для українського громадянства перемога поляків не грізна, тому що і попередня рада ставилась до українського питання у Львові цілком негативно, нехтувала українським населенням і визнавала Львів виключно польським містом” [8]. Підсумки виборів у Львові стали приводом для подання двох парламентських запитів до міністра внутрішніх справ від імені УНР. Ініціаторами їх подання стали посол С.Біляк і сенатор М.Творидло. Ці запити майже тотожні за змістом і містять перелік низки фактів зловживань у ході виборів. Від імені УНР парламентарі вимагали від міністра визнати вибори недійсними [9]. Запит залишився без відповіді.

Причини поразки українців у виборах міських радних у 1939 р. були тотожними причинам поразки у виборах 1934 р. Ті ж порушення виборчого законодавства, зловживання, фальсифікації результатів виборів, грубий адміністративний тиск на українських виборців. На відміну від попередніх виборів факти зловживань мали більш масовий характер і майже не приховувалися.

Ситуація з мінімальною присутністю українців у міській раді є промовистим прикладом ставлення влади до органів місцевого самоврядування в Галичині. Прагнення максимально контролювати місцеве самоврядування, не допустити національні меншини до участі в них диктувало владі лінію поведінки у цій сфері, всупереч діючій конституції і законам. Успадкована від австрійського періоду законодавча база дозволяла українській громаді мати своє

представництво у раді. Проте до 1934 р. вибори не проводились, а в 1934 р., і особливо у 1939 р. шляхом проведення контрольованих виборів із застосуванням багатого арсеналу засобів адміністративного впливу "польськість" Львова була доведена. У міській раді не залишилося жодного українця.

Перспективним напрямком дослідження теми є вивчення діяльності українських депутатів міської ради Львова.

I. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф.1. – Оп. 35. – Спр. 153.

II. ДАЛО. – Ф.2. – Оп. 26. – Спр. 8.

III. ДАЛО. – Ф.2. – Оп. 26. – Спр. 2025.

IV. ДАЛО. – Ф.2. – Оп. 26. – Спр. 2240.

V. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі ЦДІА України у Львові). – Ф.146. – Оп.4. – Спр. 5173.

VI. ЦДІА України у Львові. – Ф.146. – Оп.4. – Спр. 5174.

VII. ЦДІА України у Львові. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 505.

1 Громадський голос – 1934. – 9 червня.

2 Діло. – 1929. – 28 березня.

3. Діло. – 1930. – 3 квітня.

4. Діло. – 1934. – 13 травня.

5. Діло. – 1934. – 30 травня.

6. Діло. – 1934. – 31 травня.

7. Діло. – 1939. – 26 квітня.

8. Діло. – 1939. – 28 травня.

9. Діло. – 1939. – 3 червня.

10. Киселичник В. Розробка і надання Львову у 1870 р. статуту на міське самоврядування // Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Kraków: WSP, 1998. – Т. II. – С. 125 – 131.

11. Львів у цифрах. – Львів: Накладом УКО, 1938. – 19 с.

12. Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Львов: Вища школа, 1983. – 255 с.

13 Наш прапор. – 1934. – 3 травня.

14. Наш прапор. – 1934. – 3 червня.

15. Наш прапор. – 1935. – 4 червня.

16. Наш прапор. – 1939. – 16 березня.

17. Наш прапор. – 1939. – 25 травня.

18. Новий час – 1934. – 1 червня.

19. Bonusiak A. "Niedemokratyczna demokracja". Rzecz o Lwowie w latach 1918 – 1934 // Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. – Kraków: WSP, 1998. – Т. II. – S. 215 – 224.

20. Dziennik Lwowski – 1927. – 22 sierpnia.

21. Dziennik Polski – 1939. – 25 maja.

22. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1934. – Cz. 29. – Poz. 259.

23. Gazeta Lwowska. – 1934. – 9 maja.

24. Gazeta Poranna. – 1934. – 27 maja.

25. Gazeta Poranna. – 1934. – 3 czerwca.

26. Kurjer Lwowski. – 1934. – 22 kwietnia.

27. Kurjer Lwowski. – 1934. – 18 maja.

28. Slovo Narodowe – 1939. – 28 maja.

Николай Иванык. Украинско-польское противостояние за представительство в городском совете Львова (1919 – 1939 гг.). На материалах межвоенной прессы и архивных источников показан процесс постепенного вытеснения украинцев из львовского городского совета. Особое внимание уделено выборам 1934 и 1939 годов, анализируется их проведение и результаты. Автор доказывает, что именно особенности правительственной политики по отношению к органам местного самоуправления в Галичине в конечном счете привели к тому, что украинская громада не была представлена в городском совете королевского столичного города Львова.

Ключевые слова: местное самоуправление, Галичина, магистрат, выборы, городской совет.

Mykola Ivanyk. Ukrainian-Polish fight for the being in L'viv city-council (1919 – 1939). On the materials of the press and archival sources has been shown the process of gradual Ukrainians' dislodging out of L'viv Town Council. A special attention has been payed to the elections of 1934 and 1939, analysis of their arangement and results. The author mentions peculiarities of the government policy concerning local bodies of self-government of Galicia on the example of Town Council of the king capital of L'viv.

Key words: local self-government, Galicia, Magistrat, elections, Town Council.